

"SAZ" STYLE IN THE OTTOMAN MINIATURE. ORIGIN, ETYMOLOGY, CANON.

The article gives an overview of the origin, etymology and artistic canon of the famous Saz style in Ottoman miniature, porcelain and textiles in the 16th century. The creator of this style is Tabriz artist Shah Kuli Tabrizi, who was brought to Istanbul by the Ottoman Sultan Selim as a war trophy after the Chaldyran battle with Shah Ismail Safavi in 1514.

Appointed as the head of the palace studio of artists (naggash-khane) Shah Kuli develops a new style, characterized by dynamic images of dragons, reunited with fantastic plants and leaves with serrated edges. The term "Saz" in the ancient Turkic dialect means "enchanted forest."

The "Saz" style is a mystical visualization of Sufi practice. The vital energy of dragons actualizes the energy of the development of a natural principle. The pantheistic symbolism of the images of the "Saz" style was the component that participated in the mystical revival (rebirth) of the author of the drawing.

"SAZ" ÜSLUBU. MƏNŞƏ, ETİMOLOGİYA, BƏDİİ KANON

"Saz" üslubu Osmanlı Türkiyəsində, XVI ə. ortalarında çıxəklənir. Üslubun digər adı "Xatayi"dir. "Saz" üslubunun yaradıcısı Şahqulu Təbrizi olmuşdur. Şah Qulu Səfəviyyədə Təbriz miniatür məktəbinin ustadı – Ağa Mirəkin tələbəsi olmuşdur.

1514-ci il Çaldıran döyüşündən sonra Osmanlı Yavuz Sultan Səlim Şah Qulunu Təbrizdən əvvəlcə Amasya şəhərinə, sonra isə - İstanbula gətirir və saray naqqaş-xanəsində rəssamların başçısı ("naqqaş-başı") təyin edir.

Sultan Səlim Təbrizi aldıqda, qənimət kimi, sənətkarlarla bərabər külli miqdarda Çin sənətkarlığı nümunələrini də (çini qablar, bədii parça) İstanbula gətirir. Sarayda "çin üslubu" dəbə düşür. "Saz" üslubunun digər adının "Xatayi" adlanması da məhz bu amillə əlaqədardır. Xatay sözü bu dövrdə Çinin digər adı kimi tanınır (Xatay-Xetay-Kitay). Çinin şimali-qərbində yerləşən Şərqi Türküstanın(Uyqur) iri sənətkarlıq mərkəzinin məhz Xatay əyalətində yerləşməsi "Xatayi üslubu" terminin yaranmasına səbəb olur. Bu üslub Səfəvilər vasitəsilə Osmanlılara keçdi, "Xatayi" termini əvvəllər "Saz" termini ilə birlikdə işlədilir, bir qədər sonra isə - onu əvəz edir.

“Saz” sözü Osmanlı ləhcəsinin əski sözüdür və “sehrli meşə” anlamını ifadə edir. Bu ad “Saz” üslubu üçün səciyyəvi olan “qarmaqlı” iri yarpaqların, fantastik əjdahaların, quşların təsvirindən yaranır. Bu üslubun yaranması Osmanlı saraylarında (xüsusilə - Sultan Süleyman Qanuni dövründə) “*Vəhdətiül-vücud*”, mistik Təsəvvüf(sufi) təlimlərinin dəbə düşməsi dövrünə təsadüf edir. “Saz” üslubundakı əjdahalar və fantastik, qarmaqlı yarpaqlar təsəvvüf kosmoqoniyasının rəmzləri kimi istifadə olunurlar.

Od(isti) və su vəhdətini ifadə edən “ambivalent” əjdahalar canlı təbiət(qarmaqlı yarpaqlar) qoruyucuları kimi ilkin “xaos”u(sehrli meşə) özlərinin enerjisi vasitəsilə nizamlayaraq, canlı vəhdət yaradırlar. Təbiətin ilkin həyat enerjisini ifadə edən əjdahalar hərəkətverici başlanqıç kimi təbiəti canlandırırlar.

“Saz” üslublu təsvirlərdə “Həyat enerjisi” figurativ təsvirlərin hissəsi olmayan, lakin onları müşayiət edən qara rəngli, sivri, incə əyri xətlərlə vurgulanaraq, yaranış və inkişaf dinamikası obrazını vizuallaşdırırlar.

Məlum olduğu kimi, “Saz” üslubu sakral xəttatlıqla əlaqəli sufi təriqətində meydana gəlmişdir. Bu “doğmalıq” və vəhdət həmin qara rəngli, sivri, əyri xətli qabarık cizgilərin ərəb qrafikali hərflərini “imitasiya edərək”, vizual obrazın qovuşmasını, çevrilməsini, onda “əriməsini” ifadə edir.

“Saz” üslubu yarandığı vaxt əsasən kitab qrafikasında, albomlarda(mürəqqə) inkişaf edir, 16-cı əsrin ikinci yarısından dekorativ sənətdə də geniş vüsət alır.

Yavuz Səlimin oğlu – Süleyman Qanuni dövründə “Saz” üslubu daha çox çini(farfor) qabların dekorunda və tekstildə istifadə olunur. Məşhur İznik çinisi və Osmanlı toxunma parçalarında bu üslub davam etdir.

Təxminən 1556-cı ildə Şah Qulu Təbrizi vəfat edir və bu üslubu onun tələbəsi Kara Memi davam etdirir(Kara Mehmed Çelebi, Mehmed-i Siyah). Kara Memi “Saz” üslubunu nəbatı realizmin qabardılması ilə transformasiya edir. Əjdaha motivləri aradan götürülərək, qarmaqlı yarpaq və çiçək motivləri ilə əvəz olunurlar. Bununla da, qənimət kimi Səfəviyyədən-Osmanlıya aparılmış Şah Qulu Təbrizinin yaratdığı “Saz” üslubu” tarixə çevrilir.

BIBLIOGRAPHY:

1. Walter B. Denny. "Dating Ottoman Turkish Works in the Saz Style." *Muqarnas: An Annual on Islamic Art and Architecture* I (1983): P-s 103-122.
1. Mesara, Gülbün. "TÜRK TEZHİP VE MİNYATÜR SANATI".
<https://core.ac.uk/download/pdf/80960735.pdf>
2. Mahir, B.Osmanlı Minyatür Sanatı, İstanbul 2005.
3. Tanındı, Z. "Nakkaşhâne", DIA, XXXII, İstanbul 2006.
4. Rogers M., "Kara Mehmed Çelebi (Kara Memi) and the Role of the Sernakkâşân", Suleyman the Magnificent and His Time, Paris 1992
5. Mahir Banu. "Saray Nakkaşhanesinin Ünlü Ressamı Şah Kulu ve eserleri" Topkapı Sarayı Müzesi. Yilik-I : İstanbul 1986.

ILLUSTRATIONS :

Dragon wrapped around featherlike saz leaves, Ottoman period

“Saz” Style. Ottoman Album

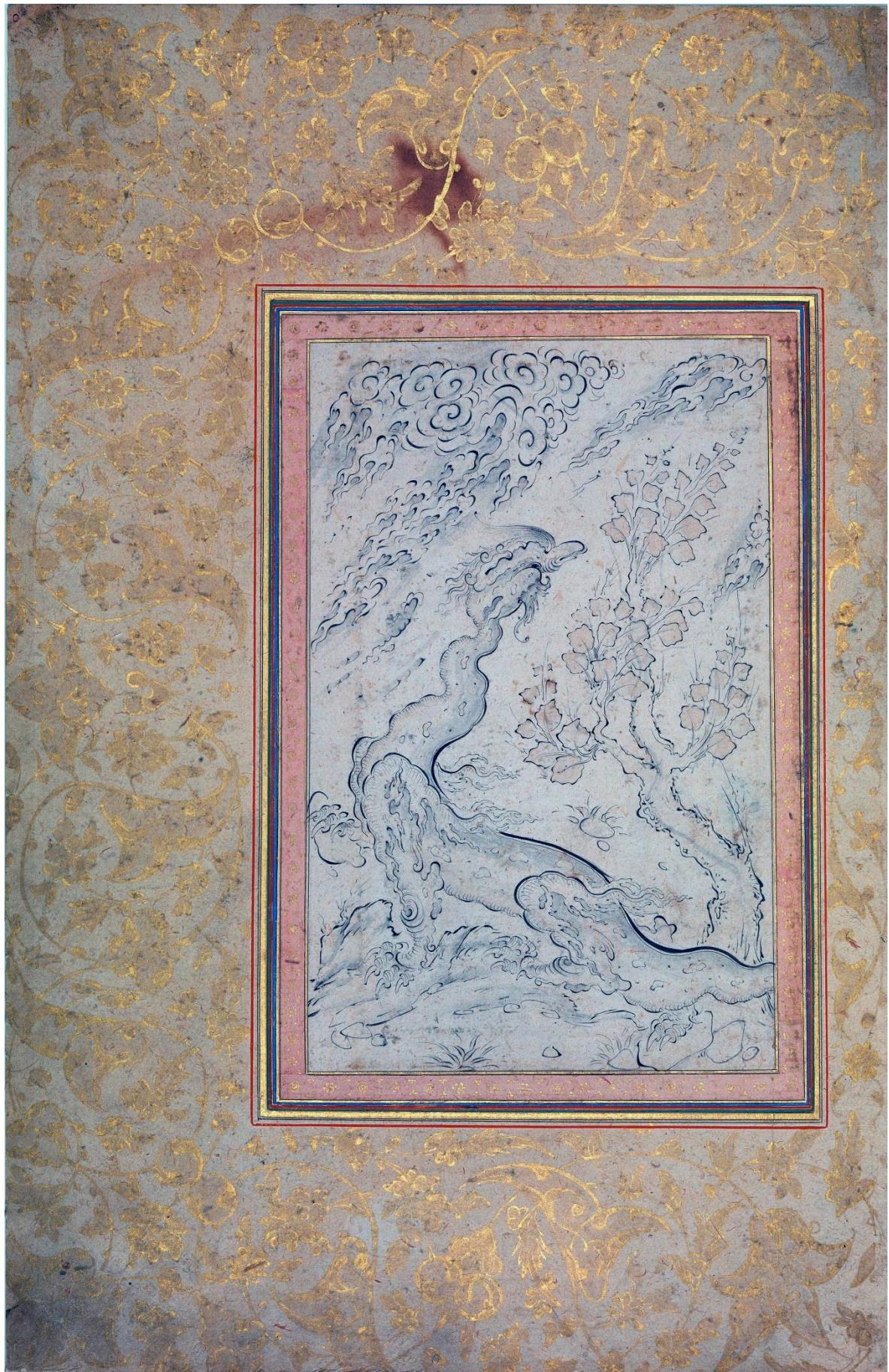
Dragons. “Saz” style. Ottoman Album

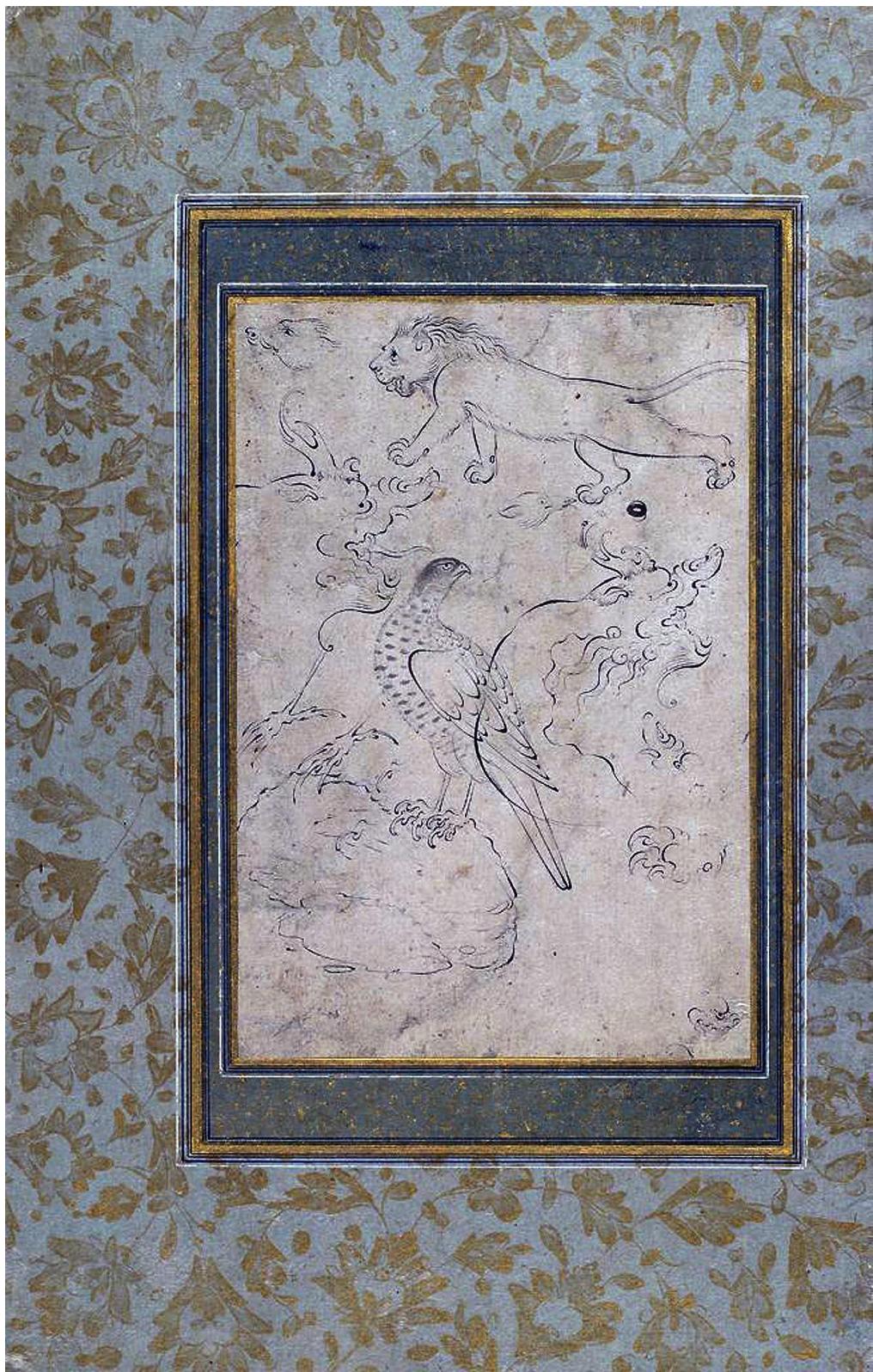
Shah Quli (Turkish, born Tabriz, Iran, active ca. mid-16th century). Album 1540-50. Turkey

Two dragons entwined on a spray of stylised foliage. 1575. Ottoman. Turkey.
Los Angeles County Museum of Art

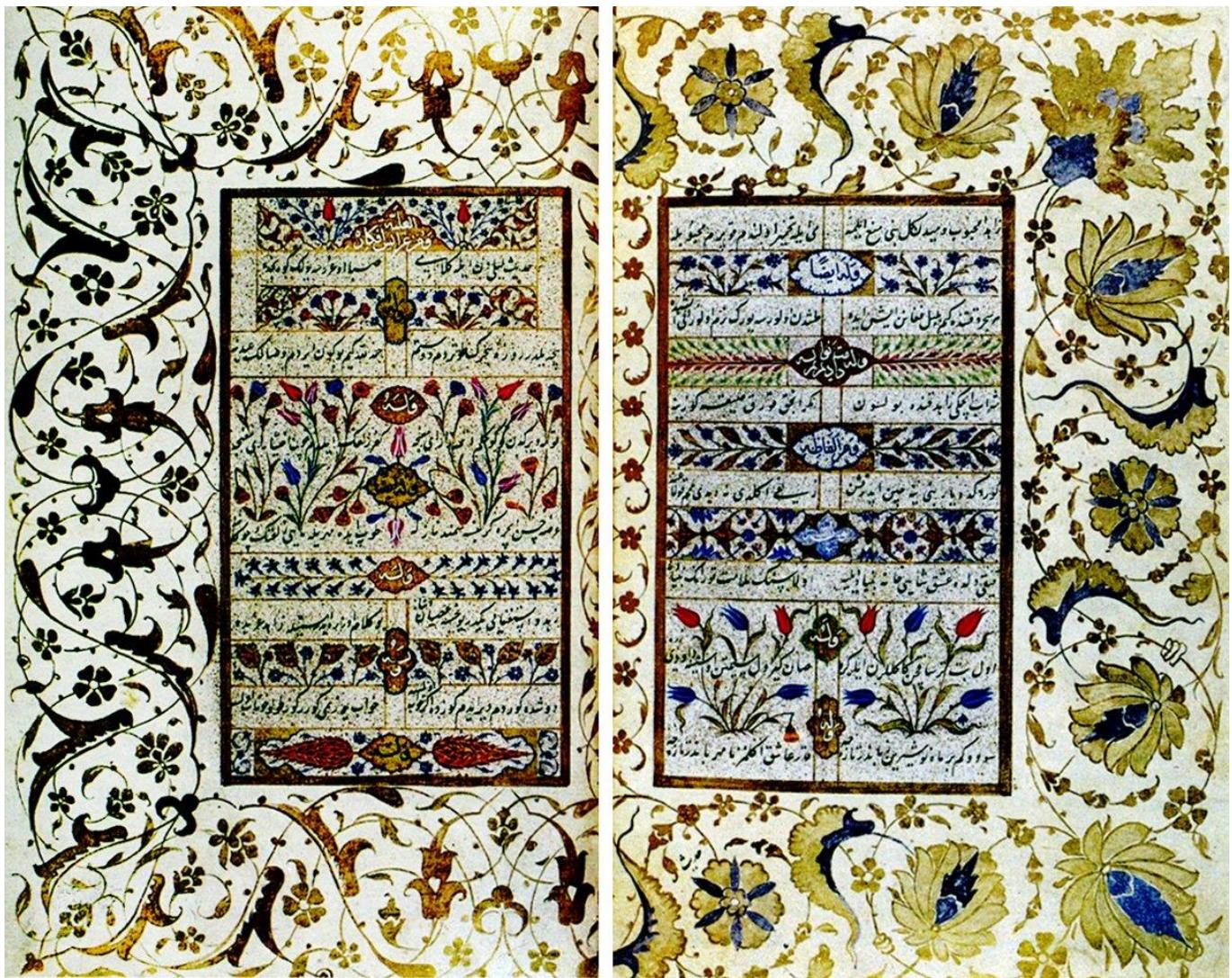
As the dragon emerges from the natural landscape. Ottoman Album.

Falcons, Dragons And Other Creatures. Ottoman Album.

Lion Attacking an Antelope. The Metropolitan museum. Panel.

Kara Memi “Dîvân-ı Muhibbî”. Two pages. Ottoman age

Iznik. Ottoman Empire. Circa 1600

Iznik Pottery. "Saz" Style. (16th Century). Ottoman.